

Dér Csilla Ilona

Károli Gáspár Református Egyetem

„Régi” feminizmus vagy „új” feminizmus? Magyar nők korcsoportjainak véleménye a feminizmusról, feministákról¹

A tanulmány a kortárs populáris feminizmusolvasatokat járja körül két szempont mentén: egyrészt az utóbbi évek hazai on- és offline újságírásában egyre nagyobb teret kapó feminizmust, kiemelten annak „új” feminizmusnak nevezett változatát elemzi röviden, megmutatva, hogyan kapcsolódik, illetve határolódik el ez utóbbi a korábbi, általuk „rég”-nek nevezett feminizmusáramlatoktól. Ehhez az ELLE magazin magyar kiadásának feminizmussal foglalkozó számait vizsgáltuk meg, mely lap expliciten felvállalja, hogy feminista szellemiséget képvisel. Mivel célközönségként a 25–49 éves nőket határozza meg, az írás második fele egy olyan online kérdőíves vizsgálat eredményeit mutatja be, amelyet a magyar nőknek főként ezeket a korcsoportokat magában foglaló mintáján végeztünk. E kutatás arra a kérdésre kereste a választ, hogy miként konceptualizálják ma a magyar nők a feminizmust, milyen jelentést, célokat tulajdonítanak neki, mennyiben azonosulnak elveivel.

1. Feminizmus és „új” feminizmus² a populáris médiában

Az utóbbi néhány évben a hazai populáris médiában a feminizmust illetően új szelek látszanak fűjni: a nyomtatott és online újságokban, blogokban, amelyek

¹ Itt szeretném köszönetemet kifejezni a tanulmány lektorának értékes és segítőkész megjegyzéséiért.

² Az elemzéseket nehézé teszi, hogy jellemzően minden közéleti diskurzusban *feminizmus*ról írnak-beszélnék (jelzők nélkül), de e kifejezés valójában nagyon is különböző feminizmustörekvéseket és -felfogásokat takar(hat). *Új feminizmus*nak (idézőjel nélkül) jelen tanulmányban a a feminizmus 2. hullámaként számon tartott irányzatot nevezem, „új” *feminizmus*nak (idézőjelek között szerepeltetve a jelzőt) pedig az előbbitől eltérő jellegű, kortárs populáris használatát (ettől még azonban az „új” feminizmus magában hordozhat olyan törekvéseket, amelyek céljai részben átfednek a 2. hullám képviselőiével). Ugyanezt a logikát követve, „rég” *feminizmus* alatt azokat a feminista vagy annak nevezett törekvéseket értem, amelyekről az előbbi, „új”-nak nevezett feminizmus elhatárolja magát (jellemzően az összes addigi, vagyis időben korábbi feminista vagy annak nevezett törekvéstől). Látható tehát, hogy elsősorban a használati terek különbségéről van szó: az új feminizmus elsősorban a

sokszor adnak teret az antifeminista megnyilvánulásoknak, egyre sűrűbben tűnnek fel feminista gondolatok is.³ Huszár (2012) női lapokat, magazinokat vizsgáló elemzésében még arra a konklúzióra jutott, hogy a hazai piacon nem létezik feminista sajtóorgánium. 2015-től kezdődően ugyanakkor a feminizmus és a nők egyenlősége kimondottan forró témának bizonyult a korábban említett médiumokban és a közösségi médiában (a feminizmus kortárs médiabeli, elsősorban a nyomtatott sajtóban megjelenő — illetve hiányzó — reprezentációihoz ld. Margit 2002, Barát – Pataki – Pócs 2004⁴). A következőkben az általunk legjellemzőbbnek gondolt eseteket, közülük is a magyar vonatkozásúakat említjük meg röviden:

- 2015 elején elindult az [Üvegplafon](#) című, női szempontokat előtérbe állító blog, Réz Anna filozófus és Gát Anna író-dramaturg szerkesztésében. A szerzők folyamatosan reflektálnak a nőket érintő közéleti témákra.
- Vita alakult ki a Nők a feminizmus ellen⁵ c. Facebook-oldalt⁶ képviselő Kis Heléna és Papp Réka Kinga újságíró-aktivista, illetve az előbbi és [Karafiáth Orsolya](#) író között. A [Heti Válasz címdoldalon](#) hozta Kis és Papp női szerepekről folytatott vitáját.
- 2015 nyarán a magyarországi menekültügy kapcsán egyre több cikk született a menekült nőket és gyerekeket az útjuk során érő nemi erőszakról.⁷
- 2015 decemberében Kövér László házelnök a Fidesz kongresszuson mondott beszédében [a „genderörületet” kritizálva](#) a szülést nevezte meg mint a női önmegvalósítás legmagasabb minőségét. Ezt számos [tiltakozó vélemény](#) követte, a párt női politikusai közül többen elhatárolódtak Kövér kijelentésétől.
- Ugyancsak decemberben [Kovács Ákos énekes az Echo-tévének adott interjújában](#) úgy fogalmazott, hogy „[a] nőknek nem az a dolguk, hogy

tudományos (feminista) diskurzus fogalma és kifejezése, az „új” feminizmus pedig a kortárs populáris diskurzusé.

³ Mindkettőről nemzetközi kontextusban bővebben l. Hudy 2016.

⁴ Baráth és munkatársai az 1990 eleje és 2001 vége közötti időszakra vonatkozó, politikai napi-és hetilapokra kiterjedő sajtóelemzésükben mindössze 52 előfordulást találtak a *feminizmus* kifejezésre, s ezek egy jó része is a feminizmust nyíltan lejárató megszólalás. Ugyancsak a feminizmus médiabeli alulreprezentáltságáról írt Margit (2002) is, melynek egyik okát abban látja, hogy a szerkesztőségekben nagy az ellenállás a feminista témákkal kapcsolatban (a saját újságírói kudarcok miatt, vagy mert a szerzők és a szerkesztők úgy vélik, a női olvasókat nem érdekelnék a feminista kérdések).

⁵ Mintája feltehetően a WomanAgainstFeminism volt, erről bővebben ld. Hudy 2016.

⁶ Az oldal már nem érhető el a Facebook-on, blogváltozata (<http://antifem.blog.hu/>) is csak egyetlen, 2015. októberi bejegyzést tartalmaz.

⁷ Például: http://index.hu/kulfold/2015/08/18/menekult_nok/

ugyanannyi pénzt keressenek, mint a férfiak”, hanem hogy a női princípiumot beteljesítsék. Válaszul az őt szponzoráló [Magyar Telekom szerződést bontott vele](#), mert a cégcsoport a saját értékrendjével és hitvallásával nem tartotta összeegyeztethetőnek az énekes által elmondottakat.

- 2016 testszégyenítés-vitákkal indult: először Palvin Barbara magyar fotómodellnek a *Sports Illustrated*-ben megjelent fényképei kapcsán került reflektorfénybe a [téma](#), a sort Nótár Ilona és Sarka Kata túlsúlyt, egészséget, mozgást és nőképet érintő [polémiaja](#) folytatta.
- 2016 márciusában [petíció](#) indult, hogy a 2014-ben Magyarország által is aláírt Isztambuli Egyezményt, amely zéró toleranciát hirdet a családon belüli és elsősorban a nők elleni erőszak mindenféle formája ellen, a magyar politikusok ratifikálják végre.

Ha tágabbra tekintünk, a feminizmus, a nők egyenlősége néhány magyar, eredetileg külföldi női magaziban évek óta visszatérő témaként jelen van. Különösen az *ELLE* és a *Marie Claire* jár élen ebben, rendszeresen folytatnak is feminista kampányokat idehaza.⁸ A következőkben az előbbi lap esetében vizsgáljuk meg röviden, hogy miként határozza meg és ábrázolja a feminizmust. Azért döntöttünk az *ELLE* mellett, mert explicit módon felvállalja, hogy feminista szellemiséget képvisel, gyakran és aktívan használja a *feminizmus*, *feminista* kifejezést.

Az *ELLE* elsősorban a 25–49 év közötti nőket⁹ kívánja megszólítani, így azt mondhatjuk, hogy a fiatal(abb) nőgenerációk igényeihez kívánja igazítani a mondanivalóját. Az utóbbi években gyakorlatilag az összes hazai számában foglalkozott a feminizmussal, a legtöbbször címlapon is szerepeltette az f betűs szót, a nők mellett közismert férfiakat is megkérdez (írókat, színészeket stb.) feminizmusukról.¹⁰ A feminizmus látványos feltűnése a magyar kiadásban 2014-től datálható: az októberi szám címlapján a legnagyobb betűmérettel a „Power list/Nők a világ élén/A feminizmus vége, a karrier kezdete?” sorok szerepeltek egymás alatt (ld. az 1. képet).

⁸ A *Marie Claire* utoljára a „Nem buta liba” c. kampánnyal.

⁹ <https://www.mediapiac.com/digitalis-lap/2004-3-szam/Aranybanya-a-noi-glossy/406/>, ill. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Elle>

¹⁰ A 2015. márciusi számban 9 közismert magyar férfit kérdeztek meg arról, hogy mit jelent számukra a feminizmus: <http://www.ellemagazin.hu/test-lelek/2015/02/20/Ferfiak-es-feminizmus/>

1. kép: Az *ELLE* 2014. októberi számának címlapja

Liptai Lívია, főszerkesztő¹¹ a beköszönőben, illetve az ugyanebben a számban szereplő cikkében („Startup feminizmus”) a feminizmus „új”, „szerethető” verziójáról ír, „ami nemcsak a férfiaknak, de a legádázabb antifeministáknak is kedvére lesz” (Liptai 2015).¹² Ez a feminizmus szerinte attól tér el a régitől, hogy „nyitott”, „sokszínű”; startup jellegű, mert „innovatív”, „nemzetközi piacra tervezték”, „képes gyorsan nagygyá válni, közösségi”. A startup jelleg vonzó voltát az X és Y generáció sajátosságai teszik érthetővé, mely generációk tagjai már nem az anyagi javakban, a munkamániában látják életük értelmét, hanem a saját erősségeik kihasználásában. Sheryl Sandberget, a Facebook ügyvezető igazgatóját idézve:

¹¹ Liptai Lívია 2009-ben váltotta Vass Virágot a főszerkesztői székben, előtte a lap szerzője volt.

¹² A feminizmus újrabrandelése eredetileg az *ELLE UK* 2014. decemberi számában jelent meg [témaként](#), az angliai szám szerkesztői ottani feminista csoportok képviselőit meghíva, együtt igyekeztek újragondolni, hogyan lehetne a negatív konnotációkkal terhelt feminizmust ismét vonzóvá tenni. A fogadtatáshoz ld. [a Telegraph cikkét](#).

az számít, amitől erősebbnek érezzük magunkat, és nem pusztán az, amiben jók vagyunk.

A korábbi feminista megközelítések egyfajta kritikájáról, megújításáról van tehát szó, amely azonban néhány tipikus antifeminista állítást is implikál: az „új” feminizmus „nem akar senkit meggyőzni vagy legyőzni” (tehát a „rég” ezek szerint akart), férfi és nő nem egyforma, hanem egyenlő (tehát a „rég” feminizmus szerint egyformák). Ez az „új”-nak nevezett feminizmus azonban nem azonos azzal, amit a feminizmustörténeti munkák ilyen néven emlegetnek: az utóbbiakban ugyanis az *új feminizmus* a feminizmus 2. hullámaként ismert változat, amely az 1960–90-es évekre tehető (Szapu 2015, 22, 29–34; Hannam 2007, 133–158; ld. még az 1. lábjegyzetet is). Vannak átfedések a kettő vállalásai esetében, például az, hogy a nő önjogán, nőként érvényesüljön, vagy hogy a saját erősségeit találja meg. Az ellentmondás az új és az „új” feminizmus között úgy oldható fel, hogy bár már a posztfeminizmus korszakában vagyunk, ez elsősorban nyugati értelemben van így, a magyarországi feminizmus története ugyanis nem mutat egyenletes ívet (Antoni 2015, 39–40). Éppen ezért véli úgy Antoni Rita, a téma hazai kutatója, hogy itthon csak feminista megmozdulásokról, törekvésekről, és nem feminista mozgalomról lehet beszélni (vö. még Margit 2002). Sajátos politikai, szociálpszichológiai okok (pl. a szocialista foglalkoztatáspolitikai, tanult rivalizáció stb.) vezettek oda, hogy Magyarországon a feminizmus második hulláma gyakorlatilag elmaradt (Antoni 2015, 55). Ennek számos következménye van, ezek (is) magyarázhatják, hogy a közvélekedésben, a feminizmusról való populáris (nem tudományos) gondolkodásban a feminizmust sokan miért még mindig az első hullám fő törekvéseivel azonosítják, vagy hogy miért kizárólag radikális feminista törekvéseket értenek alatta. Magukat feministának valló magyar közszereplők is gyakran említik a feminizmust férfiellenes, nőuralmat hirdető ideológiaként, mely gondolatmenetekben radikális feminista és antifeminista gondolatok keverednek egymással (a nők jogaiért való küzdelemnek a feministáktól való elvitatásának hazai gyakorlatához ld. Dér 2011).

Ugyanakkor bármennyire nem lehet idehaza feminista mozgalmakról szólni, a nyugati feminizmus hullámok törekvéseivel össze lehet és érdemes is a magyar populáris feminizmusértelmezéseket (is) vetni. A nyugati feminizmus harmadik hullámát (másutt: posztfeminizmus, ill. posztmodern feminizmus) a 90-es évek elejétől szokás datálni, fő jellemzőinek pedig – egyebek mellett — a faji- és osztály- és kulturális különbségek figyelembevételét, az interszekcionalitást, a transzgender szempontjának előtérbe helyezését szokás tartani, és elsősorban annak felismerését, hogy a női helyzetek sokfélék, nincsenek egyetemesen érvényes női problémák (Magyari-Vincze 2006; Schleicher 2012). Ezek a jellemzők a hazai tudományos

feminista kutatásokban egyértelműen megjelennek, a közvélekedésben és a populáris feminizmusértelmezésekben viszont alig vagy egyáltalán nem. Magyarországon, de más kelet-közép-európai országokban is még olyan alapvető jogok érvényesítéséért folyik a harc, illetve olyan témák kerülnek a feminizmus kapcsán a középpontba, amelyeket jellemzően a nyugati feminizmus második hullám(á)hoz szokás kapcsolni (családon belüli erőszak, szexuális önrendelkezés stb.). Megfigyelhető tehát igen egy erős megkérdésesség a feminizmus vállalásaiban, s így értelmezéseiben is.

Az *ELLE* feminizmuskonceptióját nézve a következőket mondhatjuk el: Liptai Lívia főszerkesztő véleménye szerint a feminizmus 2013 óta jött divatba, amikor is közismert sztárok, szereplők is nyíltan felvállalták feministaságukat.¹³ A 2015. márciusi magyar szám címlapján Emma Watson színésznő szerepelt, aki az ENSZ jószolgálati nagykövetségként tartott [beszédével](#) indította el a [HeForShe kampányt](#) 2014 szeptemberében. Az ennek apropóján vele készült [angol nyelvű interjú](#) magyar változatát is e számban olvashattuk „Született feminista” címen. 2015 szeptemberében a magyar kiadás Charlize Theron színésznővel a címlapján jelent meg, azzal a kísérőszöveggel, hogy „A nőknek tudniuk kell, hogy feministának lenni jó”. Theron állt ki elsőként amellett, hogy a hollywoodi színésznőket ugyanúgy fizessék meg, mint a férfi színészeket. Mint látható tehát, az „új” feminizmus egyértelműen nyugati mintára jelent meg a lapban, a hivatkozások is mind nyugati képviselőkre (magukat feministának valló sztárookra, politikusokra) történnék.

Ugyancsak a feminizmust szerepelteti címlapon a 2016. áprilisi szám („Feminizmus 2016”), amely a második alkalom volt, amikor a lapot teljes egészében e témának szentelték (Liptai 2016, l. a 2. képet). A főszerkesztői bevezető Justin Trudeau kanadai miniszterelnök [elhíresült mondásának](#) parafrázisával indul, tudniillik hogy azért áldoz egy divatlap egy egész számot ismét a feminizmus témájának, „mert 2016 van”. A témaválasztást Liptai azzal indokolja, hogy a feminizmus 2016-ban már sokkal többről szól, mint hogy a nők le akarják gyűrni a férfiakat, mert „a valódi feminizmus nem kirekesztő, hanem felszabadító”, azt akarja, hogy mindenki úgy élhessen, ahogy szeretne.

¹³ Beyoncé és Hillary Clintont említi. Ha a „This is what a feminist look like” [kampányt](#) is hozzávesszük, a sor számos más híresség nevével bővül. A magyar ELLE egyébként már a 2012. júliusi szám címlapján is szerepeltette a feminizmust „Bad girls – A feminizmus új arca, amit a férfiak is imádni fognak” címmel. Más szerzők a [2014-es évhez](#) kötik a váltást.

2. kép: Az ELLE 2016. áprilisi számának címlapja

Az újságszám írásai (az állandó, divat- és szépsézetrendeket bemutató blokkokat tartalmazó oldalakat leszámítva)¹⁴ gyakorlatilag mind a feminizmushoz kapcsolódnak; úgy vélem, érdemes megnézni, hogy milyen témákat válogatott be a szerkesztőség, mit és miért tartanak a feminizmus szempontjából relevánsnak, és ezek hogyan értelmezhetők az eddig elmondottak fényében.

Elsőként olyan külföldi divattervezőket mutatnak be (többségében nőket, pl. Stella McCartney, Sonia Rykiel), akik újításaikkal könnyebbé tették a nők életét, majd magyar és külföldi feminista bestsellerszerzők (Gloria Steinem, Imelda Whelehan stb.) következnek. A sztárinterjú Carey Mulligan angol színésznővel készült, aki A szüfrasset c. film egyik főszereplője volt, és egyebek között a saját, illetve férje feminizmusára voltak kíváncsiak. Ezt követően a #WEAREWOMAN kampány keretében 12 magyar közszereplőt

¹⁴ Egy, főleg a divat mint téma köré épülő női magazin esetében felmerül a kérdés, hogyan egyeztethető össze a nőket számos módon elnyomó, „szépségkultusz” (Wolf 1999) éltetése (divat reklámok, szépsézet tippek stb. az újságban), valamint a photoshoppolt fotók használata és a magazin feminista pozíciója. E téma azonban hosszabb kifejtést érdemel, amelyre jelen tanulmány keretei között nincsen mód. A rövid válasz az lehet, hogy a divatnak számos felfogás- és értelmezésmódja van, ezek között az önkifejezés, önmegvalósítás, társadalom elleni lázadás is szerepel (Csabai 2002), vagyis nem szükségszerűen összeegyeztethetetlen a feminizmus és a divatért való rajongás, illetve a szépsézet beavatkozásokkal való élés (ld. még Paoletti 2015).

(női tévéseket, pl. Bombera Krisztinát, színésznőket, pl. Szamosi Zsófiát, írónt, pl. Bódis Krisztát, és énekesnőt, pl. Odettet; a férfiak közül Juronics Tamás táncművész-koreográfust, ill. Vitáris Iván zenészt) kérdeztek meg a női egyenlőségről. A „Hashtag-feminizmus” című cikk a feminista mozgalomnak a közösségi médiában való elterjedtségéről szól, a rákövetkező írás pedig hat, az IT-szektorban jelentős sikert elért (külföldi) nőt mutat be. A „We are women” c. cikkben 12 különböző korú magyar lányt és nőt interjúváltak meg arról, hogy mit jelent számukra nőnek lenni, miktől boldogok, és min változtatnának a világban. „A befejezetlen forradalom” c. írás annak igyekezett utánamenni, hogy a magyar nők európai társaikhoz képest miért képzelik el az életüket inkább a hagyományos női szerepköröknek megfelelően. A következő cikk szerzője hidzsábot öltött, hogy megfigyelje a saját és környezete erre vonatkozó reakcióit Budapesten. Ezt egy Kiss Tibor Noé íróval, az első magyar transz coming out regény szerzőjével készült interjú követi. A következőkben Yeomi Parkról olvashatunk, arról a koreai fiatal nőről, aki könyvben meséli el, hogyan szökött meg az Észak-Koreából, és hogy ott és a szökés közben milyen hányattatásokon ment keresztül. A „Push-up, pénz, csillogás” c. cikk a korábban már említett hollywoodi szexizmust veszi górcső alá, kitérve a fizetés-, szerepbeli nemi eltérésekre, továbbá arra, hogy van-e főszerepet kapó kövér színésznő az álomgyárban, hány női rendező, producer, forgatókönyvíró dolgozik és milyen körülmények között. Ezt egy Kukorelly Endrével készült interjú követi, amely a macsóság, feminizmus, nőiség témájára fókuszál. Az utolsó előtti cikk szerzője a melltartónélküliséget próbálta ki (főleg azért, hogy kiderítse, mennyiben igaz az, hogy egészségtelen a viselete). Végezetül a „Feminista vagyok, de...” c. írásban 14 olyan véleményt olvashatunk, amelyet a szerző a címbeli fordulattal indít és utána valamilyen nemi sztereotípiát mutat be, azzal a céllal, hogy megmutassa, minden törekvésünk ellenére milyen erősek is tudnak lenni az utóbbiak (pl. „Feminista vagyok, de amikor egy férfi azt mondja nekem, hogy szép vagyok, az sokkal boldogabbá tesz, mint amikor azt mondja, milyen okos vagyok”).

Ahogy korábban is említettük, az *ELLE* szerkesztésében egyértelműen érvényesül a nyugati minta, így részben a lap francia, angol stb. számának témái jelennek meg a magyar számokban, részben a hazai szerzőket és írásaikat mutatják meg. Ez a kettősség a feminizmusról szóló előbbi számban is tapasztalható, de érezhető volt az a törekvés, hogy a magyar anyag legalább olyan gazdag legyen, mint a külföldi. A magyar vonatkozású/szerzőségű részekben szereplő témák véleményünk szerint nem reprezentálnak eltérő szemléletet a külföldiekhez képest, de ez általános jellegükből is fakad. Vagyis nem mondható, hogy a korábban említett megkésetttség tükröződne a külföldi és magyar anyagok különböző

témaválasztásaiban – egyetlen kivétellel. Mint fentebb említettük, a vizsgált szám egyik írása a magyar nők hagyományosabb nemiszerep-megosztásával foglalkozott. Ez a cikk tehát közvetlenül reflektál az eltérő hazai helyzetre, szaktanulmányokat (pl. Tóth 2007, Murinkó 2014) és hétköznapi embereket egyaránt idézve (pl. „Számomra egyértelműen fontosabb a család. És igen, bizonyos értelemben kell választani karrier és az anyaság között [...]” — Andi, 28 éves, kégyerekes anya).

Nemcsak a fentebb elemzett szerkesztői beköszönőben jelent meg az a gondolat, hogy a(z „új”) feminizmus nem férfiellenes („[a feminizmus] rég nem arról szól, hogy a nők le akarnák gyűrni a férfiakat”, 18), hanem a vizsgált lapszámban másutt is (pl. „A feminizmus nem a férfiak ellen küzd”, 52, *ELLE* 2016. április szám). Ez egyértelműen kapcsolódik ahhoz a talán legismertebb és korántsem csak magyar sajátosságnak mondható antifeminista tételhez, miszerint a feministák férfigyűlölők.

Látható tehát, hogy az *ELLE* Magyarországon is a társadalmilag fontos témák között kezeli a feminizmust, sőt a nőket érintő témák közül a legfontosabbnak tartja, de érzékelve a mozgalmat és a kifejezést övező ellenszenvet, a szó lecserélése helyett annak új jelentéssel való feltöltését, bővítését célozza meg. Önmagában az a tény, hogy Magyarországon egy, a populáris média sodrába tartozó (tehát alapvetően nem politikai jellegű) nyomtatott (női) magazin feminista elköteleződését folyamatosan és következetesen felvállalja, szinte egyedülálló jelenség (hasonló a fentebb említett *Marie Claire* is). Mint láttuk azonban, igen új keletű jelenségről van szó (az utóbbi bő három évben figyelhető meg), és alapvetően nyugati mintákon alapszik. Az viszont már főszerkesztői döntés, hogy a nyugat-európai országokhoz képest lényegesen patriarchálisabb magyar közegben is (fel)vállalták egy női divatmagazinban a feminizmus képviselését (vö. pl. a teljesen más nőképet kívánatosnak tartó *Nők Lapja* szerkesztésével, ld. Huszár 2012: 53). A nyugati minta átvétele és átformálása tehát ez esetben a hazai megkétszerezést ellensúlyozó tényező lehet.

Nem mindig világos azonban, hogy az *ELLE* pontosan milyen feminizmust képvisel(ne): ellentmondásos, hogy témába vágó írásaik a második és harmadik nyugati feminista hullám kivívta jogokról vagy azok hiányáról szólnak (pl. más kultúrájú/vallású/szociális helyzetű nők elnyomása, illetve kitörési módjai), tehát azonosulnak ezeknek a hullámoknak a vállalásaival és eredményeivel, az „új” feminizmus megközelítés ugyanakkor elnevezéséből és bemutatásmódjából fakadóan a „rég” feminizmust (tehát azt, ami lényegében az összes addigi feminista hullámot és törekvést magában foglalja) meghaladottnak mutatja be, és ehhez antifeminista sztereotípiákat is felhasznál, illetve implikál.

2. Magyar nők generációi a feminizmusról

2.1. Anyag, módszer

A következőkben online kérdőíves kutatásom eredményeit mutatom be, amelyben elsősorban a 20 és 50 év közötti magyar nők feminizmusra, feministákra vonatkozó véleményére voltam kíváncsi. Ezzel azon korábbi vizsgálataimat kívántam folytatni, amelyekben az akadémiai feminista diskurzuson kívüli magyar feminizmusolvasatokat igyekszem meg feltérképezni, így az internetes vitafórumokban vagy vállaltan antifeminista könyvekben (Dér 2009, 2014).

Az adatközlőket a hólabdamódszert alkalmazva értem el, a kérdőív elérhetőségét a Facebookon keresztül terjesztettem. A kérdőívet összesen 87 nő töltötte ki 2015. augusztus 11. és szeptember 1. között. A szociodemográfiai adatfelvétel (kor, foglalkozás, legmagasabb iskolai végzettség), illetve a korábbi gendertanulmányokra vonatkozó kérdés (Tanult-e korábban a feminizmusról gender studies vagy bármilyen más stúdium keretében? Ha igen, mit?) után az alábbi kérdésekre vártam rövidebb-hosszabb kifejtésű választ:

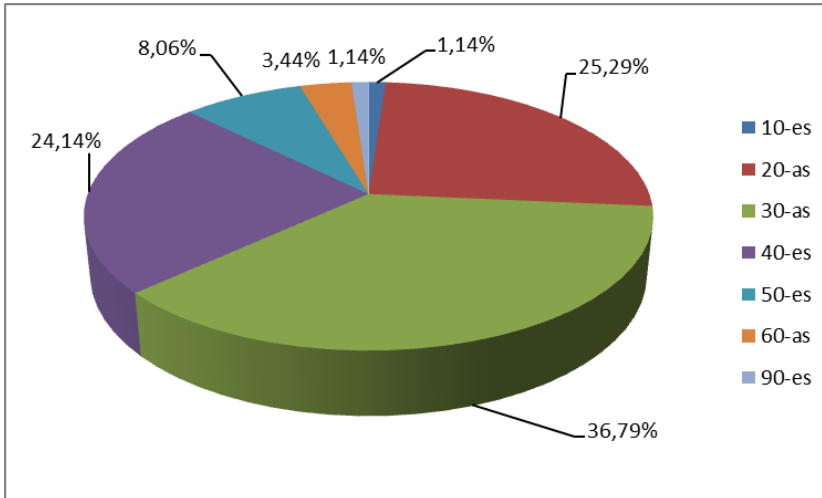
1. Hogyan határozná meg a feminizmust?
2. Milyennek tartja a feministákat?
3. Feministának tartja magát? Kérem, válaszát indokolja is meg!
4. Ismer személyesen más feministákat?
5. Ha igen, mi a véleménye róluk?
6. Lehet-e feminista egy férfi?
7. Van olyan része a feminizmusnak, ami szimpatikus Önnek? Ha igen, micsoda?
8. Van olyan része a feminizmusnak, ami nem szimpatikus Önnek? Ha igen, micsoda?
9. Mi lehet az oka a feminizmussal szembeni erős előítéleteknek Magyarországon?
10. Ön szerint le kellene-e cserélni a *feminizmus* kifejezést valami másra az előítéletek miatt?

Az adatközlői válaszokat két módszertant kombinálva elemeztem: alapvetően tartalomelemzést végeztem (l. Dér 2009), hogy az egyes kérdésekre adott válaszokat jellemző, a vizsgálat során előálló kategóriákba tudjam rendezni, majd ezeket leíró statisztikákkal egészítettem ki (statisztikai próbákat azonban az egyes alminták kis elemszáma miatt nem végeztem).

Először az egyes kérdésekre adott válaszokat mutatom be összefoglalóan, ezt követi majd a korosztályok szerinti kiértékelés.

2.1.1. Eredmények

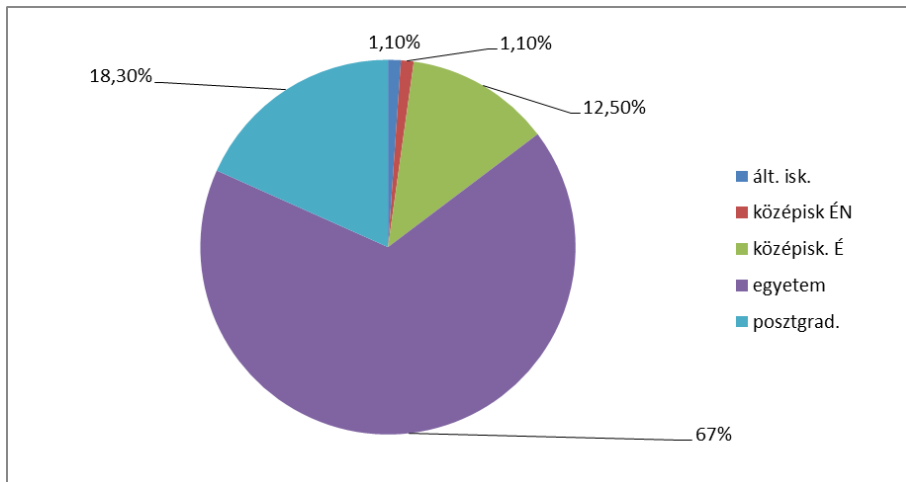
Az adatközlők életkora 19 és 90 év között mozgott, mint az 1. ábrán látható, többségük (86%-uk) a 20–49 éves korosztályba tartozott (legszámosabb a harminc és negyven év közöttiek csoportja volt, ők tették ki a minta 60%-át), tehát alapvetően a fiatal(abb) és részben a középkorú női generációkat reprezentálják.

1. ábra: Az adatközlők kor szerinti megoszlása (10-es = tizenévesek, 20-as = huszonévesek korosztálya stb.)

A továbbiakban korcsoportok alatt, a 20-as, 30-as, 40-es, 50-es stb. évtizedükben lévő nőket fogom érteni. Úgy gondolom, hogy az e csoportok esetében megfigyelhető azonosságok/különbözőségeket a feminizmus témáját illetően figyelemreméltóak lehetnek, ezért nem rendeztem a válaszadókat ennél nagyobb korosztályokba vagy generációkba.

A minta több mint kétharmadát az egyetemi végzettségű nők tették ki, és a valamilyen posztgraduális végzettséggel bírók is többen voltak, mint az érettségivel rendelkezők (2. ábra). Elmondható tehát, hogy a minta több mint ötharodát az igen magasan kvalifikált nők képezik.

2. ábra: Az adatközlők iskolai végzettség szerinti megoszlása (ÉN = érettségi nélkül, É = érettséggel)

Gendertémával kapcsolatos tanulmányokat (akár Gender Studies, akár bármilyen más néven) 19 fő (21,83%), vagyis a minta kb. egyötöde folytatott (főleg a húszas-harmincas éveikben lévők), két kivételtől eltekintve (akik a gimnáziumi történelemórán és -fakultáción hallottak a témáról) mind az egyetemen. Ez azonban igen változatos képzési módokat takart, kettőnél többször nem is fordult elő ugyanaz a tudományterület: a feminista irodalomelmélettől kezdve a filmszakon hallgatott feminista és queerelméleteken át a jogász-, nyelvész-, pedagógus-, pszichológus- vagy esztétaképzés keretében végzett genderkurzus is szerepelt a válaszok között.

A továbbiakban a feminizmusra, feministákra vonatkozó kérdésekre adott adatközlői válaszokat mutatom be, először a teljes válaszadói minta eredményeit, azután a minta legnagyobb részét adó 20-as, 30-as és 40-es éveikben lévő nők csoportjai adta válaszokra fogok kitérni, ha az relevánsnak mondható (mint látni fogjuk, nem minden esetben az).

2.2. Az eredmények részletes bemutatása

2.2.1. A Hogyan határozná meg a feminizmust? kérdésre adott válaszok elemzése

A minta egészét tekintve elmondható, hogy a többség (75 fő, 86,20%) a női egyenjogúságért, más jellemző megfogalmazásokban a nemi egyenrangúságért, egyenlőségért, a női jogokért való törekvésként definiálta a feminizmust. Egy-egy példával illusztrálva a három legnagyobb korcsoportból (a válaszközlőktől mindig betűhíven fogom idézni az eredeti szövegüket vagy azok egyes részeit, tehát az elütési, helyesírási hibák javítása nélkül):

Régen a női egyenjogúságért harcoló, hagyományos nemi szerepekből kitörő nők “amazon-szervezete”. Ma inkább a felvilágosítás, támogatás, tudatosítás lenne a szerepe szerintem. (26 éves egyetemi hallgató)

A nők jogaiért, sajátosságaiért, természetéért kiálló mozgalmom. (35 éves geszen lévő kétgyermekes anya)

Küzdelem azért az elemi dologért, hogy nők és férfiak egyenlő/egyforma minőségű és lehetőségekkel rendelkező életet éljenek, bárhol a Földön. Ezért nem csak cselekvést jelent, hanem világszemléletet is, aminek a liberális gondolkodás, a diszkrimináció elutasítása a jellemzője. (46 éves tanár)

A válaszok azonban nagy szórást mutattak mind mennyiségileg (karakterszámban), mind tartalmilag – az egyenjogúságról szóló részt kivéve. A hosszabb kifejtések jellemzően az egyenjogúság mibenlétét részletezték, mint az alábbi példa is mutatja:

Nők önérvényesítő képességének elérése. Annak kihangsúlyozása, hogy semmiben sem kisebb képességűek a férfakkal szemben, pl. ugyanazért a munkáért ugyanolyan fizetés illetné őket, “férfiasságnak” tartott pályákon is helyt állnak. Valamint, hogy nem predesztináltak arra, hogy családanyák és/vagy háziasszonyok legyenek, joguk van eldönteni ha ez a szerep nem vonzó neki, viszont egy férfi is maradhat otthon a gyerekekkel vagy vezethet háztartást ha ő arra érez indíttatást. (35 éves értelmiségi)

Az előbbtől eltérő vonulatot képviselt az a néhány válasz, amely nem a nők egyenlőségének elérése mentén ragadta meg a feminizmust, hanem mint akadémiai diszciplínát:

Nőkkel, a nőiséggel tudományos igényességgel foglalkozó stúdium. (42 éves titkárnő)

Volt néhány rövid válasz is, amelynek a szerzője szlogenszerűen igyekezett híven visszaadni a feminizmust, például:

Nők önmagukért!!! (33 éves üzletvezető)

Mások homályosan és hiányosan fogalmaztak:

Többnyire radikális törekvés. (58 éves iparművész)

Progresszív szemlélet, ugyanakkor a feminizmus minden vallás- és kultúrkörben mást jelent. (40 éves tanár)

Vagy épp igen tágan, általános női szemléletként:

Élet, művészet vagy bármi más értelmezés női nézőpontból. (27 éves szabadúszó)

Egyes meghatározásokról nem látszott első pillantásra, hogy szerzőik pozitívan vagy negatívan viszonyulnak-e a feminizmushoz, de az egyéb kérdésekre adott válaszaikat megnézve ez egyértelműsíthető volt (mindegyik esetben negatív volt az attitűd):

A nők előrébb helyezésének kísérlete. (35 éves cégvezető)

Nő központúság. (26 éves diplomás ápoló)

Nők küzdelme, hogy férfiak lehessenek. (40 éves tanár)

Egyértelműen negatív választ csak egy adatközlő adott (tehát az előbbiekkal együtt a minta 4,65%-a, egy válasz pedig értelmezhetetlen volt):

A nők felsőbbrendűségébe vetett hit és a női jogok előtérbe helyezése a férfiak jogainak rovására. (Tisztában vagyok vele, hogy a nők egyenlő - tehát nem több - jogaiért küzdőket is szokták feministának nevezni, de az én nézetem szerint ők nem azok.) (41 éves irodai ügyintéző)

2.2.2. A Milyenek tartja a feministákat? kérdésre adott feleletek elemzése

Ezzel a kérdéssel vezettem be a feministákra vonatkozó további kérdések sorát. A kapott válaszokat az alábbi szempontok mentén csoportosítottam típusokba:

A. A válaszadó **negatívan** viszonyul a feministákhoz (NEGATÍV típus, 23 válasz),¹⁵ mert véleménye szerint a feministák

- agresszívek:¹⁶

Erőszakosak, fennhéjázók, übermensch-tudatúak. (35 éves cégvezető)

- szélsőségesek (fanatikusak, túlbuzgók):

¹⁵ Azokat a válaszokat is idevettem, amelyekben szerepelt ugyan valamilyen megszorítás („a többség”, „alkalmanként”), de a válaszadó kizárólag negatívumo(ka)t említett a feministákkal kapcsolatban. Ha explicit módon hozott pozitív vagy semleges jellemzőket is, a D csoportba került a válasz (kivéve, ha megfelelt a C kritériumainak is, mert akkor oda).

¹⁶ A harcos, harciasság stb. minősítés (ahogyan a harc főnév használata is) kontextustól függően pozitív, negatív értékű is lehetett. Egy pozitív példa: „Harcosnak. Kiállnak a nők mellett. Próbálnak tenni a családonbelüli erőszak ellen. Jó szervezők.” (62 éves nyugdíjas). Egy negatív: „Van bennük férfiellenesség, megkeseredettség is, meg egy jó adag harciasság. Mintha a családi kudarcok ellensúlyozására törekednének ” (32 éves tanár).

Rendkívül frusztráltak a szélsőségeket, akik dominálnak. A nem kell a férfi, teljesen egyformák vagyunk álvélekedése visszataszító. Biológiailag, mentális, de akár bizonyos kognitív vonatkozásokban, emocionálisan nagyon nem vagyunk egyformák, hála a jó istennek. Az, hogy azonos munkáért azonos bérezés jár stb., ami a kezdeti politikai mozgalom célja volt, jogos. De a szélsőségessé tétel, mint minden szélsőség, rendkívül szálnalmas. (48 éves tanár)

- nagyképűek:

Alkalmanként túlságosan is nagyképűnek, úgy gondolom, hogy ebben is meg kellene tudni tartani az arany középutat. (25 éves gyógypedagógus)

- felsőbbrendűnek vélik magukat:

Az "igazi" feministák (lásd az előző választ) a nőket felsőbbrendűnek tartják, mint a férfiakat. Sok esetben gyűlölik a férfiakat, akár a férfival való szexet is elutasítják, mint a férfiaknak a nőkre gyakorolt elnyomásának egy formáját. Úgy vélik, az egyén nemi szerepe pusztán tanulás kérdése, akár választható is. (Bár ha a férfiak ennyire borzalmasak, ki is akarna férfi lenni.) (41 éves irodai ügyintéző)

- férfigyűlölők:

sajnos a feminizmus lassan egyenlő lesz a férfiak gyűlölésével, úgyhogy a feminizmus legtöbb szószólóját nem tartom sem hitelesnek, sem kompetensnek. (25 éves tanuló)

- férfiasak:

első gondolatra rövidhajú, férfias leszbikus (vagy a férfiaknál sikertelen) nőknek. második gondolatra harciasnak (38 éves pedagógus)

- karrieristák:

Agresszívnek, a családi szerepeket felrúgónak és túlzottan karrieristának. (26 éves marketingasszisztens)

B. A válaszadó **kizárólag pozitívan** viszonyul a feministákhoz (azonosul céljaikkal, magát is annak véli stb.) (POZITÍV típus, 27 válasz), mert:¹⁷

- erősek, határozottak:

¹⁷ Pozitívnak (B csoport) vettem, ha a válaszban megjelenik a „sokféleség” koncepciója, de egyébként kizárólag pozitív megnyilvánulások olvashatók a feminizmussal vagy a feministákkal kapcsolatban, pl. „Emberileg ugyanolyan különbözőnek, mint ahogy minden ember különböző. Magát a kezdeményezést szükségesnek érzem, ezért a támogatóival a legtöbb esetben egyetértek.” (26 éves adminisztrátor)

Erős, határozott nőknek, akik ismerik a jogaikat. Szabadok, nem félek változtatni, másképp csinálni bizonyos dolgokat. Mernek teljes mértékben önmaguk lenni. (27 éves nyelvtanár)

- önállóan gondolkodók, függetlenek:

önállóan gondolkodó nőknek, akik nem mindig valaki vagy valami által határozzák meg önmagukat. (41 éves pénzügyes)

- bátrak, elkötelezettek:

Bátornak, elkötelezettnek, akik hisznek az egyenlő jogokban. (42 éves konduktor)

C. A válaszadó a feminizmussal magával szimpatizál, a feministákról semleges vagy „vegyes” véleménnyel van (POZITÍV-VEGYES típus, 4 válasz):¹⁸

Emberileg ugyanolyan különbözőnek, mint ahogy minden ember különböző. Magát a kezdeményezést szükségesnek érzem, ezért a támogatóival a legtöbb esetben egyetértek. (26 éves adminisztrátor)

D. A válaszadó **vegyesen** (pozitívan is, negatívan is) viszonyul a feministákhoz, de nem az összeshez, megenged kivételeket is (VEGYES típus, 21 válasz):

Öntudatos emberek, akik időnként elvakultak. (27 éves tanító)

Mostanra már szerintem túllóttak a célon a nyugati civilizációban, a 3. világban viszont nagy szükség van a ténykedésükre. (49 éves banki tisztviselő)

E. Homályos vagy nem besorolható válaszok, amelyek önmagukban nem érthetők (mert a válaszadó viszonyulása nem vagy nem egyértelműen derül ki belőle, 5 válasz):

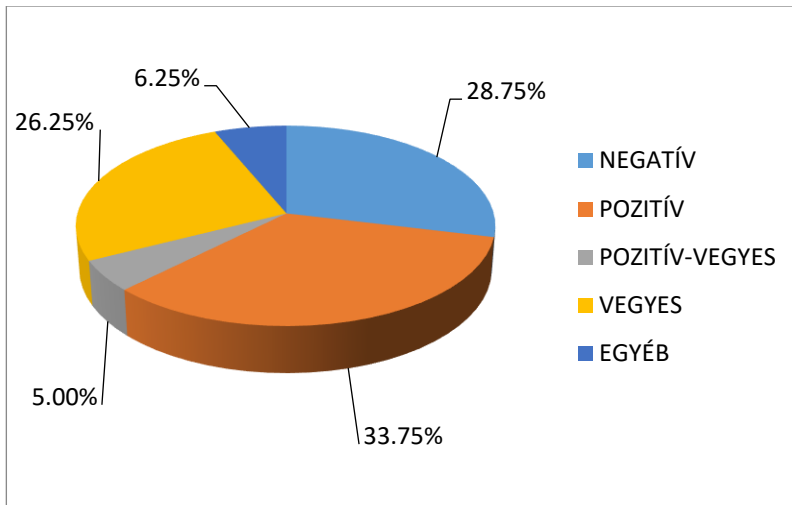
Sokféléknek. (42 éves titkárnő)

F. A válaszadó nem ismer feministát, és ezért nem írt bővebb választ (1 válasz).

G. Értelmetlen válasz (6 válasz).

¹⁸ Ha a feminizmust (bármelyik hullámát) pozitívan írja le, de a feministákat nem, akkor az A csoportba került a válasz.

A 80 értékelhető válasz esetében az előbbi kategóriák relatív gyakorisági megoszlását mutatja a 3. ábra.

3. ábra: A Milyennek tartja a feministákat? kérdésre adott választípusok százalékos megoszlása (egyéb: az E, F, G típusok együtt)

A 2. kérdésre adott válaszokat összegezve két jelenség szembevetendő: az első, hogy az 1. kérdésre adott válaszokkal összehasonlítva itt jelentős mennyiségi ugrás tapasztalható a negatív megnyilvánulások tekintetében. Kettősség figyelhető meg tehát a feminizmushoz, illetve feministákhoz való viszonyulás tekintetében: a válaszadók egy jó része szimpatizál a feminizmussal (illetve azzal, amit az alatt ért), de kevésbé vagy nem a képviselőivel.¹⁹ A második az, hogy itt is tapasztalható az a jelenség, hogy a válaszadó az eredeti (azaz a feminizmus első és második hullámának) törekvéseit elfogadja, de a mai feminizmust – amit az alatt ért – nem. Ez nagyban rímél az 1. részben bemutatott *ELLE* „új feminizmus” koncepciójára, ami hasonló okok miatt kísérelte meg újrabrandelni a mai feminizmust.

Ha a három fő típus (POZITÍV, NEGATÍV, VEGYES) megoszlását a 3 fő korcsoport esetében vizsgáljuk meg, azt látjuk, hogy a legtöbb pozitív választ a 20-as (11 db), majd a 40-es éveikben lévő nők (7 db) adták, a 30-as éveikben lévők a legkevesebbet (3 db), a negatív válaszoknál azonban fordított volt a helyzet: a 30-as nők adták a legtöbb (tisztán) negatív választ (14 db), ezt követték a huszonévesek (6 db), majd a 40-esek (3 db). Ha az adott korcsoporton belüli százalékos arányt nézzük (mivel nem ugyanannyian

¹⁹ Volt, aki ugyanakkor a két kérdést nem különböztette meg egymástól, és annyit írt válaszként: „ld. előző kérdés” (40 éves tanár).

képviselik a 20-30-40-es nőket), akkor is azt találjuk, hogy a 30-as nők 54%-a adott negatív feleletet, a 20-asoknak a 28%-a, a 40-eseknek pedig csak a 18%-a.

Kérdéses, hogy miért éppen a 30-as nők viszonyulnak a legnegatívabban (illetve „vegyesen”, mert ezt a választ is ez a csoport produkálta a legtöbbször) a feministákhoz, és ez mivel függhet össze. Iskolai hátterük nem indokolhatja, hiszen 87,5%-uk egyetemi végzettségű (és mindhárom korcsoport kb. azonos arányban tartalmaz GS-t hallgatott adatközlőt). Csak találgathatunk az okokat illetően; az egyik ilyen lehet, hogy a 30-as nők a legleterheltebb csoportok egyike, többségük, különösen a magasan kvalifikáltak ekkor élik meg a legerősebben a munka és család (ha van) közötti egyensúlyozás nehézségeit, mivel ilyenkor vannak kisgyerekeik, ugyanakkor dolgozniuk is kell. Elképzelhető, hogy a kettős-hármas teher miatt érzett feszültség miatt a női jogokat illetően szkeptikusak. És hogy miért a feministákkal és nem a feminizmussal szembeni ellenérzéseik erősek? Bűnbaknak lényegesen könnyebb személyeket megtenni elvont eszmék helyett.

2.2.3. A Feministának tartja magát? kérdésre adott feleletek elemzése

Arra a kérdésre, hogy az adatközlő feministának tartja-e magát, a legtöbb esetben explicit igenlő vagy nemleges válasz érkezett (indoklást is kértem, ezért láthatunk minden esetben hosszabb válaszokat). Ahol mindkét válaszfajta megjelent vagy nem tudtam egyértelműen értékelni, a vegyes kategóriába került. Néhány példán szemléltetve:

- IGEN:

Igen, abszolút. Feminista vagyok, mert hiszek mindabban, amit a feminizmus képvisel. A szabadságban, az önállóságban, az egyenlőségben. Nem vagyok kevesebb, mint mások, és több sem. És akinek ez nem tetszik, távozzon a közelemből. (25 éves korrektor)

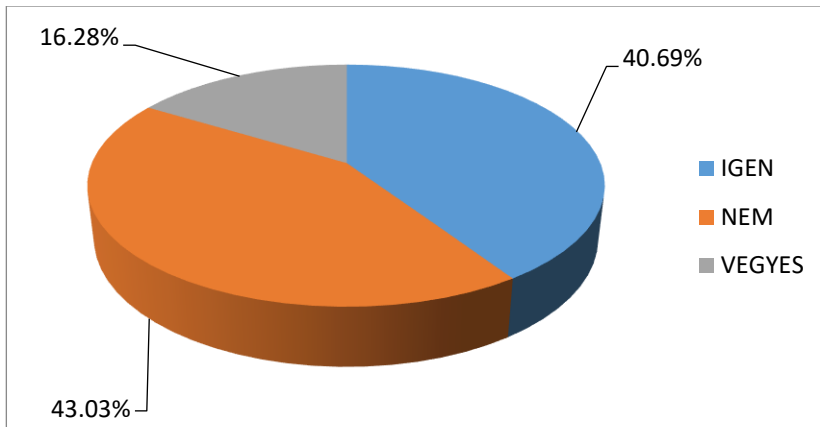
- NEM:

Nem. Nem tetszik a feminizmus, én a hagyományos női-férfi felállás híve vagyok. Egy nő legyen nő, és ne férfi. (35 éves cégvezető)

- VEGYES:

Igen és nem. Elítélem a nők (vagy bárki) hátrányos megkülönböztetését. Nem, nem tettem aktívan semmit az ügy érdekében. Vagy nem feminista megfontolásból. Valamint nem vagyok férfigyűlölő. (35 éves informatikus)

A 4. ábra az értékelhető válaszokra (86 db) vonatkozó relatív gyakorisági megoszlást mutatja.

4. ábra: A Feministának tartja magát? kérdésre adott választípusok százalékos megoszlása

A 3. kérdésre adott válaszokat a 2. kérdésre kapott feleletekkel összevetve azt látjuk, hogy a feministákhoz pozitívan (vagy vegyesen) viszonyulók között találunk olyanokat, akik saját magukat nem tartják feministának.

Az IGEN válasz mellett szóló jellegzetes érvek:

- a legjellemzőbb az egyenjogúságért való küzdelem említése volt (mert mindkét nemet egyforma jogok illetik meg, mert még nem valósult meg az egyenjogúság), mégha nem is aktivistaként tesz érte:

Tulajdonképpen igen - egész egyszerűen azért, mert akármilyen sok mindent sikerült már elérnie ennek a mozgalomnak, korántsem tartunk ott, hogy a nemek közötti egyenlő esélyek megvalósultak volna. Ez pedig sérti az igazságérzetemet. (40 éves fordító)

- mert ér annyit, mint egy férfi, meg tudja csinálni mindazt, amit egy férfi:

Igen, nem hagyom hogy a férfiak elnyomjanak, ugyanúgy megállom a helyem a világban mint ők...sőt! (22 éves kasszás)

Valamilyen szinten igen. Rosszul vagyok a gondolattól, hogy engem akárki is eltartson, igyekszem mindent egyedül megoldani — nem szeretnék apró otthoni barkácmunkákban férfi segítségre szorulni. (27 éves nyelvtanár)

- mert nem szeretne férfiatól való függésben élni:

igen. nem szeretnék függésben élni és a mai magyar valóság még erősen a férfiatól való függés légkörében létezik. (52 éves ügyintéző)

A NEM válasz mellett szóló jellegzetes érvek:

- mert a hagyományos szerepeket tartja kívánatosnak:

Nem. Nekem tetszenek a régi elvek, mint hogy a férfi hozza haza főleg a család kenyerét, és szerintem vannak tipikus női és tipikus férfi szakmák. Azzal hogy a nők más területeken egyenjogúak a férfival, egyetértek, de például nem mindegy hogy az utcán egy női vagy egy férfi rendőr véd meg. (26 éves ápoló)

- mert a nemek egyenlősége már megvalósult, egyenlőnek érzi magát a férfival:

Nem. Úgy vélem, maximálisan kivívtuk az egyenlőséget. Ám vannak természetbéli adottságok, melyeket a nők nem vetkőzhetnek le és nyomhatnak rá a férfiakra sem karrierre, sem kényelemre való hivatkozásból (pl.: GyES, GyED...). (31 éves tanító)

- mert nem harcos, nem aktivista típus:

Nem. A harcos attitűd távol áll tőlem (35 éves édesanya)

Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy többen azzal indokolták nemleges feleletüket, hogy az egyenjogúság alapvető. Ebben a válaszban szerintem nem okvetlenül a feminizmus, feministaság elutasítása jelenik meg (de nem is zárja ki, hiszen láttunk rá példát, hogy vannak, akik a női jogokért való küzdelem elvitatják a feministáktól), ám az explicit nemleges válasz miatt mégis a NEM kategóriába került:

Nem, mert szerintem ez a gondolkodás alap, természetes. Még jó, hogy egyenlő jogok illetik meg a nőket... (39 éves konduktor)

A VEGYES válasz mellett szóló jellegzetes érvek:

- mert a korábban már említett első és második feminista hullámra jellemző vállalkozásokkal azonosulni tudnak, de a mai feministasággal nem (különböző okokból, l. a fentebb említett tipikus érveket: agresszió, túlzások), ill. ma már nem tartják aktuálisnak ezeket a témákat:

Részben. Ma már nem olyan aktuális a téma, mint 50-100 évvel ez előtt. Szerintem is fontos az egyenjogúság, viszont férfi és nő alapvetően más adottságokkal, tulajdonságokkal rendelkezik. Nem tartom például mérvadónak azokat a statisztikai adatokat, hogy egyes munkaköröket inkább csak férfiak, vagy csak nők töltenek be. Ez nem jelent semmit, és nem is feltétlenül kell rajta változtatni. A fontos az, hogy mindenki azt csinálhassa pl. munka terén, amihez kedve van, de a lehetőség ma már adott mindenki számára, hogy annak tanuljon, aminek csak szeretne, és olyan pozíciót

töltsön be, amelyet szeretne, feltéve, hogy elég kitartó, hogy elérje a céljait.
(23 éves tanuló)

- mert nő is szeretne lenni (azaz bizonyos, hagyományosan a nők felé mutatott viselkedésmódokat preferál), de egyenjogú is:

Elvárom, hogy nőként kezeljenek, de a teljesítményem és a képességeim alapján ítélnék és értékeljenek. (42 éves titkárnő)

- mert nyíltan nem vállal(hat)ja fel (különböző okok miatt), de egyébként, mivel hisz a feminizmus vállalásaiban, feministaként is gondol magára:

Hivatalosan sosem mondom ki. Nem akarom, hogy az ötgyerekes, huszoneves, sosem dolgozott sógornőm magányos leszbikus bélyegezzon. Magánvéleményként, barátok között igen. Hiszem, hogy nő és férfi együtt alkot egészet, egyformán értékes, egyforma bánásmód illeti meg, és egyenrangú társa a másoknak. (38 éves pedagógus)

Ami a generációs különbségeket illeti: ismét azt látjuk, amit az előző, második kérdés esetében: a 30-as éveikben járó nők a mintában jóval gyakrabban adtak nemleges választ, mint igenlőt (17 db vs. 5 db), a 20-as és 40-es éveikben lévők szinte pontosan ugyanolyan mértékben feleltek nemmel vagy igennel (nem: 7–7 db, igen: 13–13 db). Ha ezt aszerint arányosítjuk, hogy hányan képviselték a 20-30-40-es korcsoportot, akkor is az mondható el, hogy a 30-as nők csaknem 55%-a adott nemleges választ (ez szinte megegyezik a 2. kérdésre adott negatív feleletek arányával), míg a 20-as és 40-es nők esetében ez csak 31–32%. Vagyis a 30-as éveikben járó nők több mint fele negatívan viszonyul a feministákhoz, és ezzel szoros összefüggésben maga sem lenne az. Érdekesek a másik két korcsoportban megfigyelhető eltérések a feministákra általában és a saját feministaságukra vonatkozó feleletek esetében: a 20-as nők konzisztensek e szempontból, a százalékos eredmények között csekély a különbség, a 40-es nők jellemzően igen pozitívan viszonyultak a feministákhoz (kevesebb mint egyötödüknek volt negatív a véleménye e csoportról), viszont kevesebben lennének maguk is feministák (csaknem egyharmaduk nem).

2.2.4. Az Ismer-e személyesen más feministákat? Ha igen, mi a véleménye róluk? kérdésekre adott válaszok elemzése

A válaszadók 41,37%-a (35 fő) nem ismer személyesen feministát, 58,63%-a (51 fő) pedig igen. Az utóbbi csoportba tartozók véleményét az alábbi kategóriákba soroltuk (3 fő nem adott indoklást, tehát 48 főre vetítjük az arányokat):

- alapvetően pozitív véleménnyel van a személyesen ismert feministákról:

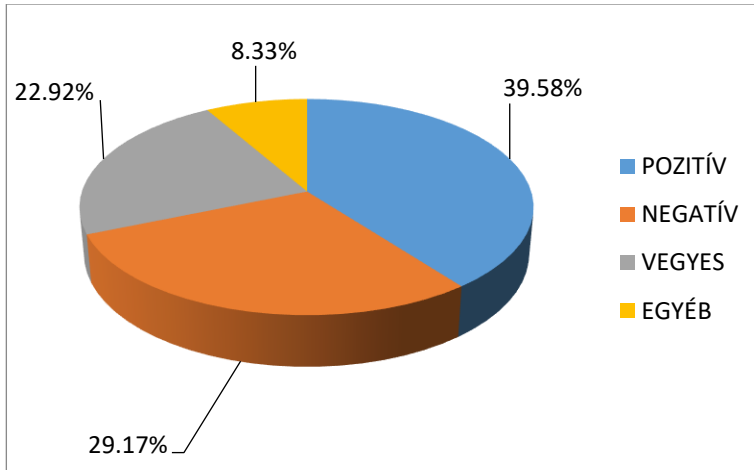
Okosak, elkötelezettek. (42 éves konduktor)

Erős, okos, bátor emberek, az átlagnál érzékenyebbek az igazságtalanságokra. (46 éves tanár)

- alapvetően negatív véleménnyel van a személyesen ismert feministákról:
a nők felsőbbrendűségét hirdetik, hogy nincs szükségük férfiakra, ami sokszor párosul a férfiak gyűlöletével. Szerintem ez szűklátókörűségre utal, nem értek velük egyet. (25 éves tanuló)
Egyáltalán nem finomak és nőiesek. (33 éves asszisztens)
- vegyes vélemény (pozitív is, negatív is) a személyesen ismert feministákról:
Általánosságban az ismerőseim között hozzám hasonló szemléletű nők és férfiak egyaránt vannak. Viszont vannak olyan ismerőseim, akik bár magukat feministának mondják, én nem értek egyet velük. Vannak ismerőseim akik a feminizmust tulajdonképpen azonosítják a férfigyűlölettel, ami szerintem ugyanannyira helytelen, mint a hímsovinizmus maga. Illetve vannak ismerőseim, akik bár feministának tartják magukat, viszont mindenben a párjuk igényeihez igazítják a véleményüket és cselekedeteiket. (23 éves tanuló)
Bátrak, okosak, nőiségüket szeretők, de van közöttük olyan is, akinek az agresszivitását nem szeretem. (49 éves vállalkozó)
- egyéb vélemény (pl. nem attól függ, hogyan vélekedik róluk, hogy feministák-e):
Nem szívesen személyeskednék, a megítélésük független attól, hogy feministának vallják magukat. (24 éves tanuló)

Mint láttuk, voltak válaszadók, akik különbséget tettek a között, hogy kiket tartanak maguk feministának, és kik vallják magukat az ismerőseik közül annak, a kettő nem mindig egyezett, illetve a magukat feministának vallók viselkedése is sokszor ellentmondott a feministáknak tulajdonított tulajdonságoknak (l. a fenti idézetet a vegyes csoportban).

Az 5. ábrán látható, hogy a válaszadók kb. 40%-ának pozitív véleménye van az általa személyesen ismert feministákról, ezt követik a negatívan viszonyulók csaknem 30%-kal. A 2. kérdésre kapott válaszokkal összevetve elmondható, hogy a személyesen ismert feministákról kevésbé vannak negatív véleménnyel a megkérdezettek, mint általában a feministákról.

5. ábra: Az Ismer-e személyesen más feministákat? kérdésre adott választípusok százalékos megoszlása

A 20-30-40-es korcsoportot tekintve (százalékos arányt nézve) a 20-as évjáratú nők (10 fő) 40%-a volt pozitív, és ugyancsak 40%-a negatív véleménnyel a személyesen ismert feministákról, a maradék 20% véleménye vegyes volt. A 30-as csoportban (16 fő) 43,75%-a negatív, 25%-a pozitív, a többi vegyes benyomásokról számolt be. Végül a 40-es éveikben járó nők esetében egyetlen negatív véleményt sem olvashattunk, és 75%-uk pozitív állásponton volt e kérdést illetően. Ez alapján is elmondható, hogy a 30-as csoport tagjai kevésbé vélekednek negatívan az általuk ismert feministákról, mint a feministákról általában. A 20-as csoport esetében azonban meglepő, hogy személyes tapasztalataik mennyire ellentmondanak általános vélekedésüknek, másként fogalmazva: annak ellenére vannak sokszor jó véleménnyel a feministákról, hogy az általuk ismert feministákról inkább negatív gondolatokat fogalmaznak meg.

2.2.5. A Lehet-e feminista egy férfi? kérdésre adott válaszok részletes elemzése

A Lehet-e feminista egy férfi? kérdésre a megkérdezettek 89,65%-a igennel felelt, 1,14%-a nemmel (1 fő), „vegyes” típusú választ adott a felelők 5,74%-a (5 fő), a többit nem lehetett értékelni, ill. a felelő nem tudom választ adott.²⁰ Bár külön nem kértem, de egy kivételtől eltekintve mindenki indoklást is adott.

Az eredményeket annyiban meglepőnek találtam, hogy a feminista férfi képe Magyarországon meglehetősen ellentmondásos, illetve – jellemzően a férfiak oldaláról – sok negatív kritika éri (akárcsak a gyesen maradó apákat). Kivételszámba megy, ha egy-egy közismert férfi (pl. Dragomán György író)

²⁰ Mivel a válaszok alig szórta, a korosztályokat tekintve nem végeztünk további elemzést.

expliciten feministának vallja magát. Az ellentmondás azonban megmagyarázhatóvá válik, ha azt nézzük, hogy a válaszadók most mind nők voltak.

Az alábbiakban a három fő választípusra hozunk néhány példát a legtipikusabbnak talált érvekkel:

- IGEN:

Lehet, csak még több munkával, mint egy nő. Ahhoz nagyfokú önreflexió kell, hogy valaki felismerje, hogy egy privilegizált csoport tagja, és hogy ez azt jelenti, hogy aki ennek a csoportnak nem tagja, más eséllyel indul az életben. Hogy rengeteg dolog nem választás kérdése ennek a másik csoportnak. Ráadásul a munka nem is itt kezdődik, hanem talán a hétköznapi hímszovinizmus felismerésével, és az ilyesféle sémák és koncepciók leépítésével. (24 éves tanuló)

Igen, hisz egyetérthet és harcolhat a nők jogaiért (mint ahogyan arra a történelem folyamán volt is példa). (31 éves tanító)

Ó, igen, és én annak mindig nagyon örülök. Ugyanúgy, ahogy én nőként adott esetben képes vagyok nézőpontot váltani és empatizálni egy férfi szempontjaival, egy férfi is képes arra, hogy ezt a női szempontokkal tegye meg. (40 éves fordító)

Ez egy nehéz kérdés. Mivel ez egy nézet forma, így véleményem szerint az a férfi aki a feminista ideákat támogatja lehet feminista. (37 éves HR-es)

- NEM: az egyetlen ilyen válasz indoklás nélkül érkezett.
- VEGYES VÉLEMÉNY:

olyan lehet aki elfogadja, hajlandó akceptálni, de egy férfi szerintem a szíve legmélyén nem lehet feminista.” (41 éves pénzügyes)

2.2.6. A Van olyan része a feminizmusnak, ami szimpatikus Önnek? kérdésre adott válaszok elemzése

A válaszadók 96,55%-a (84 fő) igennel válaszolt a fenti kérdésre, nemleges választ („nincs”) egy fő adott indoklás nélkül, a maradék 3 fő vagy nem írt semmit, vagy értelmezhetetlen volt a válasza (random betűk). A továbbiakban kategóriákba rendezve és példákkal kísérve mutatom be, mit találtak a válaszolók szimpatikusnak (egy válaszban több kategória is megjelenhetett természetesen, de az egyes kategóriákban csak az odavágó részt idézem):

- az egész szimpatikus, úgy, ahogy van:

Szinte minden része, amiről tudok. Különös tekintettel a kiszolgáltatottság felszámolása: a gyereknevelés és az öregedéssel, az öregekkel való bánásmód feminista vetületei fontosak szerintem. (40 éves kismama)

Minden szimpatikus. (59 éves szabadúszó)

- a radikális feminizmus szimpatikus:

„Mondjuk, hogy az egész, ami a radikál-feminizmust illeti. Az újhullámú nincs ínyemre, sok tekintetben kompromittálja a törekvéseinket. (...)” (24 éves tanuló)
- a mérsékeltőbb feminizmus szimpatikus:

„a lightos feminizmus, ami nőpártiság, pl. szimpatikusak a női sztárok, akik kiállnak a nők egyenlő kezeléséért szakmai téren. Őket nagyon kedvelem.” (39 éves szociológus)
- az eredmények, amiket elért(ek a képviselői) szimpatikusak:

„Az a munka, amint a feminizmus hangjának folyamatos hallatásával a társadalomban elér a nők számára. Nem szeretem, hogy olyan erőszakosak, szélsőségesek időnként ezek a hangok, de szeretem látni, hogy eredményt hoznak. Speciel azt gondolom, hogy éppen napjainkban Magyarországon nem sokat lódul előre a nők helyzete, feminista hangok ide, vagy oda, de most sem szabad abbahagyni a hangoskodást, mert hosszú távon meglesz az eredménye.” (37 éves kommunikációs szakértő)
- a feminizmus egy korábbi hulláma szimpatikus:

Az eredeti 19. századi célok. A maiak marhára nem érdekelnek. Mondom: köszönöm, én jól vagyok nőként annak vélt hátrányaival is. (48 éves tanár)
- az elfogulatlan érvelési mód, stílus szimpatikus:

Nem annyira része, mint inkább a stílus, ami szimpatikus (vagy épp ellenszenves). Az érvelő, nem részrehajló feminizmus szimpatikus. (41 éves egyetemi docens)

Az érvütköztetésre és a racionális vitára való hajlam. (35 éves nyelvész)
- azonos (munkahelyi, politikai stb.) jogokért való küzdés szimpatikus:

Ja, azonos bér, munkahelyi viselkedés, szülési feltételek stb. (37 éves oktató)

— családon belüli, ill. egyéb erőszak elleni küzdelem — törvényben és jogban való egyenlőség a nemek között — egyenlő lehetőségek biztosítása tanulás illetve munka terén (23 éves tanuló)

A politikai és jogi területeken lévő egyenjogúság. A nők védelme bizonyos munkakörökben. (26 éves ápoló)

A feminizmus számomra pozitív a nők ellen elkövetett bármely bántalmazási forma ellen küzdött harc felvállalásában. Pozitív a kiharcolt női szavazati és munkajogban stb. (29 éves adminisztrátor)
- a patriarchátus-ellenesség szimpatikus:

kizárólag a férfuralom ellenesség. (58 éves iparművész)

- a szabadság, a szabad emberként, individuumként való létezés(ért), a nők szabadságáért való küzdelem szimpatikus:

Tetszik, hogy egy feminista az lehet, aki csak akar. A maga ura, erre törekszik. Ha szerelmes, az sem önfeladás árán történik. És az anyagi függetlenségére mindig vigyáz. (25 éves korrektor)

Igen, az, hogy a nőket nem akarja csak anyának, csak szexuális tárgynak vagy háziasszonynak megtartani (42 éves író)

Az individuumra való törekvés. (27 éves nyelvtanár)

- a női szolidaritás szimpatikus:

A nők közötti szolidaritás - amíg nem kirekesztő. (60 éves tanár)

A válaszok zömében megjelent valamilyen formában az egyenjogúságért, egyenlőségért való tevékenykedés mint a feminizmus szimpatikus vonása, ahogyan az 1. kérdésre adott feminizmusdefiníciók többségében is.

2.2.7. A Van olyan része a feminizmusnak, ami NEM szimpatikus Önnek? kérdésre adott válaszok elemzése

Nemleges választ 7 fő (8,04%) adott, vagyis az adatközlők 86,20%-a tudott olyan vonást említeni, ami nem tetszik neki a feminizmusban (egyéb, azaz hiányzó, értelmetlen stb. válasz 5 db volt). A következőkben az igenlő feleleteket mutatjuk be kategóriákba rendezve, példákkal illusztrálva:

- az egész feminizmus nem szimpatikus:

talán maga a feminizmus (90 éves nyugdíjas)

Az egész. (35 éves cégvezető)

- a radikalizmus, a szélsőségeség nem szimpatikus:

A mentalitásuk, hangulatuk. Én szelídebben képném el. (35 éves édesanya)

Igen, az egyenjogúság túlerőltetése... nőnek lenni kiváltság, minden szerepével együtt (36 éves lms analyst)

A gyűlölködés, a szélsőséges és keresztény lelkülettel ellentétes megnyilvánulások. (47 éves tanár)

- az agresszivitás nem szimpatikus, az, ha nem hallgatják meg az ellenérveket:

Agresszió. Minden férfi himsoviniszta és hasonló kijelentések (40 éves tanár)

Az agresszivitása, szűklátókörűsége, egyoldalúsága, mely erőltetett módon azonosságot feltételez nő és férfi között. (60 éves tanár)

- a (túlzott) férfigyűlölet nem szimpatikus:

a férfiak alajáraton való hibáztatása (49 éves vállalkozó)

A férfiellenesség, amikor fekete-fehérben látják a dolgokat. A világ nem fekete-fehér, és a kialakult helyzetért a nők éppúgy felelősek. Pl. a nőket tenném felelőssé - de ez összetettebb természetesen, csak így leegyszerűsíttem - amiért nincs köztük szolidaritás. Ezen a nők (is) tudnának változtatni. (39 éves szociológus)

A túlzások. Amikor a feminizmus egyfajta férfigyűlölet szinonímájává válik (40 éves fordító)

mint már leírtam, a férfigyűlölet. Nem véletlenül nevezik az angolban a feministákat feminazinak.. Szerintem jó dolog, ha egy nő nincs rászorulva egy férfira, de az élet mégis párban szép, és a férfiak disznóként eg haszontalanként való általánosítása többet árt, mint használ. (25 éves tanuló)

- a férfiszerepek (f)elvétele, a nők elférfiasítása, a nemi szerepek elmosása (pl. a férfiak elférfiatlanítása) nem szimpatikus:

Amikor férfi szerepeket akarnak felvenni (35 éves financial officer)

A férfi mint ellenség. Ill. a nők férfiasítása. Köszönöm, de szeretek főzni, gyereket nevelni, férjet boldoggátetni. (38 éves régész)

A mindenhol hirdetett szingli életforma előnyben részesesítése, a férfiszerepek elmosása (29 éves adminisztrátor)

- a nők felsőbbrendűsége a férfiakkhoz képest nem szimpatikus:

az a törekvés, hogy a nőt a férfi fölé emeljék. (58 éves iparművész)

Amit mások gondolnak róla, ami a sajtóban megjelenik róla, és amikor egyes bevadult feministák nem egyenlő jogokért, hanem felsőbbrendűség bizonygatásáért jártatva a szájukat lejáratják a nőket (38 éves pedagógus)

- a stílus, attitűd, a módszerek, az egyéni jogok „torz” értelmezése nem szimpatikus:

Van. A mai attitűd nagy része, lásd fenn. Még egyszer: nem vagyunk egyformák, azaz ha nem a jogokról szól, nagyon nagy baj van. Köszönöm, de nem kívánok a jövőben sem prosztatagyógyszert szedni. És jólesik egy férfi gyengédsége és udvariassága pl. Konzervatív? Lehet. De nekem oké. (48 éves tanár)

A véresszájú pocskondiázás. Valóban sok tekintetben nem egyenlőek még ma sem a nők, pl. fizetés, gyermekvállalás és karrirer-összeférhetetlenség stb.

Amennyiben ezt értelmes, asszertív társadalmi párbeszéd részévé teszik, az tetszik. (26 éves egyetemi hallgató)

Nem, az ideológiával nincs gond — a megvalósítással, a módszerekkel időnként van probléma- (59 éves szabadúszó)

Látható, hogy a feminizmusban kritizált vonások lényegében azonosak a feministák kapcsán említett negatívumokkal. Annak ellenére tehát, hogy a személyesen ismert feministákkal megengedőbbek a vizsgált minta tagjai, a feminizmust mégis alapvetően a képviselőivel, a feministákkal azonosítják.

2.2.8. A Mi lehet az oka a feminizmussal szembeni erős előítéleteknek Magyarországon? kérdésre adott feleletek elemzése

Ezt a kérdést azért tettem fel, mert minden vizsgálat és tapasztalat szerint Magyarországon igen erős és ellentmondásos a feminizmussal kapcsolatos negatív vélekedés (a feminista volt fel nem vállalása, az „f betűs szó” kerülése, a „nem vagyok feminista, de” jelenség, l. Szabó 2015; a feminista elvekkkel való egyetértés, pl. egyenjogúság, de a feminizmus és a feministák elítélése). Kíváncsi voltam rá, hogy milyen okokkal magyarázzák ezt a magyar nők különböző korú képviselői. A kapott magyarázatokat az alábbi központi fogalmak mentén rendeztem csoportokba:²¹

- A patriarchátus, a régi társadalmi szokások, értékek jelenléte miatt:

A feudalizmusból és elnyomásból rajtunk ragadt patriarchátus, internalizált nőgyűlölet. (32 éves édesanya)

Hagyományos macsó társadalomban élünk. Európában tudtommal a kegzkonzervatívabbak, legmaradibbak vagyunk ilyen téren. Mindent megelőznek a “családi értékek”, ami csak egy szlogen. Sokminden ami Nyugaton természetes, itthon idegen. (Pl. most francia srácokkal együtt volt szerencsém nyaralni egy hétvégét egy társasággal, és egy szó nélkül elmosogattak, vagy kaját csináltak. Nekem volt furcsa, hogy ott áll egy 190 cm magas srác és mosogat, majdnem bocsánatot kértem tőle.) Ebből fakadóan mi távolabbról futunk neki a nemek közti egyenlőségnek. (22 éves intézményi kommunikátor)
- Történelmi okok miatt (sajátos nemzetkarakter, izmusokkal szembeni ellenszenv stb.):

²¹ Nem vettem figyelembe azokat a válaszokat, amelyek bővebb kifejtés híján nem voltak csoporthoz rendelhetők, pl. „A félreértelmezés” (26 éves sajtóreferens), vagy „Félelem” (24 éves tanuló). Voltak olyan válaszok is, amelyek egyszerre több csoportba is tartoznak (pl. megjelenik bennük a patriarchátus és a gazdasági érdek), emiatt nem végeztem leíró statisztikát e kérdéshez tartozóan, csak kvalitatív elemzést.

nem élek Magyarországon. De kívülről nézve MO SK, CZhez képest jóval feudálisabb alap gondolkodású. Talán a magyar érzelmi készlet — a szélsőséges emocionális, ami az érzékenység velejárója nagyon más. ez az, ami a magyarokat sokszor — ha jól kezelik - előnybe is hozza — de ugyanakkor le is nyomja. A parlament összetétele sem segít. Magában a magyar női névhasználatban is benne van a nő semmibe vétele....pl. a Kovács Istvánné.... a feminizmusnak MO-n a töltete meg hasonló, mint a többi izmusnak, mindig a kicsit szélsőségszerűbb formákhoz tendál, mindig olyan NAGYON...talán a mindennapi, hordható feminizmust kellene kitalálni... (40 éves fordító)

A magyar társadalom nagyon zárt, nagyon sokan félnek minden újdonságtól, minden ismeretlentől. Szeretnek a már megszokott sztereotípiákba és klisékbe kapaszkodni a világ magyarázatakor, és mivel körülöttük sokan elítélik a feminizmust, mint olyat, ők is ezt hangoztatják. Sok nő is. (26 éves marketinges)

- A tájékozódás, tudás hiánya, a feminizmus e miatt történő félreértelmezése miatt:

Nincs megfelelő tájékozódás. (26 éves adminisztrátor)

A fogalom rossz interpretálása, az, hogy sokan hiszik úgy, hogy a nők akarják nyomni a férfiakat, akik ráadásul ugyanis milyen nehéz helyzetben vannak. (31 éves tanító)

Úgy érzem a magyar kultúra és családmodell még mindig erősen patriarchális, ezt nevelik bele a gyerekekbe, a média is ezt sugározza. Emellett jön még a feminizmus azonosítása a férfigyűlölettel, ami csak nehezíti az előítéletek megdöntését. (37 éves oktató)

Keveset tud az átlag ember a feminizmusról, illetve amit tud, azok éppen a kirívó, szélsőséges esetek. (22 éves kasszás)

- Politikai, gazdasági érdekek miatt:

A kommunizmus alatti negatív kommunikáció. A feministák elválnak meg szőrös a lábuk, de irány lányok dolgozni! A mai napig pejoratív szó és sokak érdeke hogy ez így is maradjon. Mi lenne ha 3 milliárd nő egyszerre térne végre észhez? (25 éves tanuló)

Szerintem összefügg az egyébfajta előítéletek megerősödésével, mindennek az eredője pedig a jelenlegi politikai helyzet. (44 éves főiskolai tanár)

Egyrészt az, hogy sok ember nincs tisztában a feminizmus fogalmával; egyenlővé teszik a férfigyűlölettel, egyik csoport másik általi elnyomásának támogatásával, olyan felfogással, amitől a feminista felfogás messzemenően különbözik. Másrészt az előítéletek azok a társadalmi csoportok gerjesztik, akiknek a feminizmus által elérni kívánt célok nem szolgálnak az érdekeiket. (27 éves ügyintéző)

A téma nincs a köztudatban, nincsenek párbeszédetek, nincsenek pozitív minták, a feministák a többi civil aktivistával együtt vagy demonizálva vannak, vagy nem kapnak normális teret a megszólalásra, a társadalom gondolkodása maradi és a politika erősíti a társadalmon belüli előítéleteket. (34 éves újságíró)

Szerintem maguk a nők is szégyellik ezt a szót. Inkább azt hallom tőlük, hogy ők autonómok, de nem feministák. Ma Magyarországon már vannak törvények, melyek a hátrányos megkülönböztetés ellen léteznek, azonban szinte alig tartják be. Nem is igazán tudják az emberek, mit takar ez a szó. Sajnos a mai társadalmunk még mindig azt a nőt tekinti jó feleségnek, aki alárendeltje a férfinak, kiszolgálja azt, biztosítja számára a megfelelő háttérrel. De a társadalom döntő többsége el is ítéli azokat a nőket, akik "túlnőnek" férjükön, iskolázottabbak, jobban keresnek, magasabb pozícióban vannak, azt az apát pedig, aki otthon marad pici gyermekével, hogy felesége dolgozhasson, lenézik, megvetik. Ezzel a felfogással nőnek fel még mindig sok családban a fiatalok. A média sem segít ennek megváltoztatásában, hiszen közszereplők (nők) tetszelegnek a jó háziasszony szerepében, mert azt hiszik, a közvélemény elvárásainak így felelnek meg. (38 éves régész)

- A feministák rosszul kommunikálják a(z egyébként jó) célokat:

Patriarchalis társadalom és a feministák rossz kommunikációja. Finomabb, noisebb kommunikáció kellene. (35 éves cégvezető)

a rossz eszközök és mégrosszabb ideológiai magyarázatok a mozgalom mögött. (52 éves ügyintéző)

- A feministák ellenszenvessége (férfigyűlölete, erőszakossága stb.), a radikális feminizmus, a korábbi feministák miatt:

A korábbi vad feministák fröcsögő férfigyűlölete. Ez is egy csoport volt, léteztek valóban, de velük azonosítani a mostaniakat (minket) őrülség, tájékozatlanság és butaság, mikor melyik. (46 éves tanár)

Úgy gondolják, hogy erőszakkal tudják csak elérni, amit szeretnének. (27 éves tanító)

Az agresszív feminizmus miatt. Nem kellene kiharcolni az egyenjogúságot, hanem úgy kellene viselkedni eleve, hogy a férfiaknak is egyértelmű, és világos legyen: egyenjogúak vagyunk. (49 éves vállalkozó)

Ellenszenvessék a képviselői, férfigyűlölő kékharsnyáknak tűnnek. (41 éves pénzügyes)

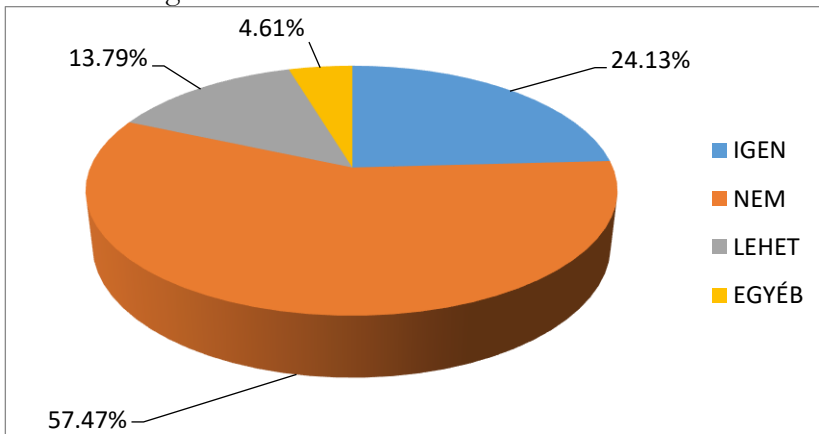
Kicsit olyanok, mint a zöldek (környezetvédelmi aktivisták). Sokszor szakmaiatlan stílusban, tudománytalanul esnek indokolatlan túlzásokba. Az aktivistaszerű viselkedés sosem szimpatikus - különösen nem tudományközeli területen. (30 éves informatikus)

Rengeteg válaszadó említette az előítéleteket, sztereotípiákat²², ezek voltak a leggyakoribbak a válaszok közül a konzervativizmus / hímsovinizmus / hagyományörzés mellett kategóriaként, s ebben nem jelentkezett korcsoport szerinti eltérés sem. Mindössze ketten írták, hogy ők nem tapasztaltak erős vagy több előítéletet a feminizmussal szemben idehaza, mint másutt. Egy válaszadó szerint pedig az ok az, hogy „sokan összetévesztik a lesbikussággal” (35 éves értelmiségi).

2.2.9. Az Ön szerint le kell-e cserélni a *feminizmus* kifejezést valami másra az előítéletek miatt? kérdésre adott válaszok elemzése

A *feminizmus* kifejezés lecserélésére vonatkozó kérdést azért tettem fel, mert szakmai viták során gyakran előkerülő vélemény, hogy egy, a magyar viszonylatokban ennyire erősen negatív konnotációjú szó használata talán már több kárt okoz, mint hasznot (l. a korábban említett, a kifejezés kerülésére vonatkozó szempontokat is). Éppen ezért voltam rá kíváncsi, hogy miként vélekednek erről nők (nem csak) szakmai csoportjai és különböző korosztályai.

A kapott válaszok arányát a 6. ábra mutatja. A válaszadók egynegyede voksolt a cserére (IGEN), több mint felük arra, hogy a *feminizmust* nem kellene másik kifejezésre változtatni (NEM). A LEHET kategóriába a „talán”, érvel és ellenérvel szolgálók feleletei kerültek.²³

6. ábra: Az Ön szerint le kell-e cserélni a *feminizmus* kifejezést valami másra az előítéletek miatt? kérdésre adott választípusok százalékos megoszlása

²² Mivel az előítélet több kategóriához is kapcsolható volt, nem külön vettem fel, hanem attól függően, hogy a válasz egyéb részei melyik fő kategóriához tartoztak, oda soroltam be (pl. politikai okok).

²³ Az EGYÉB kategóriába a „nem tudom” (indoklás nélküli) és az értékelhetetlen válaszok kerültek, összesen 4 darab ilyen volt.

Külön indoklást nem kértem, de az esetek 67,81%-ában kaptam (24 esetben nem). A következőkben ezek közül mutatnám be a legrepresentatívabbakat a három fő kategórián belül.

- IGEN:

- o mindkét nemet (a férfiakat is), a gendert vagy az egyenlőséget hangsúlyozó kifejezésre lenne szükség:

Megfontolásra érdemes. Nem utolsó sorban azért, mert úgy gondolom az egyenlő esély és a saját szempont érvényesítése mindkét nemet megilleti - és akármennyire a női szempont az, amelyik mind a mai napig kevésbé érvényesül, ha a válasz az, hogy akkor most majd jól revansot veszünk, akkor megint ott vagyunk, ahol a part szakad. A feminizmus kifejezés pedig egy kicsit ebbe az irányba mutat. (37 éves oktató)

Igen, vmi olyanra, amibena férfi is benne van. Vagy csak a gender. (27 éves szabadúszó)

- o olyanra kellene cserélni, ami a valódi jelentést adja vissza, és a szélsőségeket elhatárolja:

Talán segítene a valódi jelentést így elkülöníteni a szélsőségektől. (38 éves terapeuta)

- o olyanra kellene cserélni, ami egy új mozgalmat jelenít meg, ami a nőket támogatja:

Kérdés, hogy mit akarunk kifejezni vele. Ha a tartalma és megnyilvánulása ugyanaz lesz, akkor felesleges megtenni. Ha egy új - pl. szélesebb értelemben - nőket támogató mozgalomról van szó, akkor annak jellemzői mentén érdemes új fogalmat, új tartalommal és kivitelezéssel megalkotni. Kérdés, hogy ma a feminizmus ugyanazt jelenti-e, mint amikor a választójogért harcoltak a nők. Ha nem, akkor ez már valami más és akkor indokolt másképp címkézni/pozicionálni. (39 éves szociológus)

- NEM:

- o mert a csere nem változtatja meg magát a viszonyulást, és egy új kifejezés jelentése ugyanúgy pejorizálódna:

Nem a szóval van a baj, hanem a mögöttes felfogással. Amíg az emberek alá-fölérendeltségi viszonyban gondolkodnak és élnek, addig nagy baj van. Nem szót kell cserélni, hanem szemléletet, gondolkodásmódot váltatni. Aki megveri a gyereket, mert ő az erősebb, nagyobb, nem alkalmaz nőt a munkában, mert sok baj lesz vele, annak mindegy a szó. Sajnos. (36 éves manager)

Nem a nevet kell megmásítani, hanem a társadalmi hozzáállást. (37 éves kereskedelmi asszisztens)

- o mert közismert, külföldön elfogadott kifejezés:

Nem hiszem, ez ismert elfogadott, nemzetközi szó. Inkább a tartalom megtöltése, frissítése lenne a fontosabb. (39 éves konduktor)
- o mert a nőkről szól, a nőkért van, ezért adekvát kifejezés:

NEM. Mert ugyan nem nőuralom a cél, hanem egyenlőség, de itt mindenekelőtt az elnyomott, a hatalomban kevésbé osztozó csoport helyzetének a javítása a cél, tehát rólunk, nőkről szól elsősorban. Hogy ez a férfiak számára is haszonnal szolgálna, az járulékos nyereség. (25 éves koordinátor)
- o mert a feminizmusnak magának kell változnia:

Szerintem pozitív mintákat kell kapcsolni a meglévő kifejezéshez. Amíg nincenek pozitív minták, addig bárhogy hívhatjuk, az eredmény csak az, hogy pejorizáljuk az új szót is. (35 éves édesanya)

nem, inkább be kellene fejezni a férfiak és a nem feminista nők szapulását, és elkezdni azon dolgozni, hogy ne csak a nők, de az egyéb társadalmi rétegek hátrányos megkülönböztetése is megszűnjön. Amíg egy darab cigány lány tanul az ELTE-n (vállaltan cigány), addig szerintem vannak ennél sürgetőbb problémák is. (41 éves ügyintéző)
- o mert a társadalomnak/a nőknek kellene változniuk:

Nem. Nagyobb visszhangja kellene lenni a valódi jelentésnek, mondjuk elég lenne csak akkora, mint amekkorát most kap annak kigúnyolása. Amíg a nő elfogadja, hogy megütik, nincs pénze, csak gyerekneveléssel töltheti a napjait, vagy mehet varrónőnek, addig a lánya is erre lesz nevelve, és leszbikus baromságnak tartja majd a feminizmust. (22 éves kasszás)
- LEHET:

Elgondolkodtató. Az elnevezés lecserélése és a feminizmust érő kritikák átgondolása, a mozgalom reformálása nélkül számomra elfogadhatatlan lenne. Híteltelen. A feminizmust nem lehet kellemesebbé vagy szimpatikusabbá tenni egy új névvel. Az emberek, nők gondolkodnak, tapasztalnak, éreznek, ha a tartalom ugyanaz, akkor felesleges idő és energia befektetés a változtatás. Megfelelő kommunikációval minden bizonnyal megismerhetjük a feminizmus valódi előnyeit, ott és akkor, amikor szükség van rá. Szeressünk nők lenni, abban van az erőnk és nem abban, hogy próbálunk férfiként helyt állni, máskülönben gyenge lesz a nő és a férfi egyaránt... (46 éves tanár)

Lehetne magyarosítani, így pontosabb kifejezéshez juthatunk. De nem feltétlenül kell lecserélni. Egy fogalom változtathatja a tartalmát az évtizedek-századok során. Maradhat a feminizmus szó, de töltsük meg új tartalommal. Meghálálja magát. Lényeg, h ne egy támadó, agresszív női kép jusson róla

eszünkbe... A feministák lehetnek barátságban a férfiakkal, férfiassággal. A két nem egyenlő, de nem egyforma. És itt a lényeg :) (38 éves pedagógus)

Látható, hogy a nemleges válasz nem okvetlenül takarja a feminizmus elveivel magával való azonosulást. Az igenlő és a „lehet” feleletek pár esetben tartalmaztak ötletet is a cserére vonatkozóan, a következőket: nőpárti, nőpárti gondolkodásmód, nővédő. Volt, aki több megoldást is javasolt:

jó ötlet. pl női egyenjogúság v egyenlő béreket v önrendelkezés, v több nőt a közéletbe — konkrét célok mentén érdemes. Egy címke félrevezető lehet (ahogyan ma már a többség sem úgy használja a bal-jobb oldalit stb, mint amit az jelent) (25 éves egyetemi hallgató)

A korcsoportok tekintetében a következőket mondhatjuk: a nemleges választ adott a huszonéves nők 72,72%-a, a harmincasok 56,66%-a, 57,14%-a, vagyis a legfiatalabbak csoportja tartaná meg leginkább a kifejezést.

3. Összefoglalás

Tanulmányomban a feminizmus kortárs értelmezéseivel foglalkoztam, egyrészt a feminizmust újratematizáló és -értelmező újságírás szempontjából (elsősorban az *ELLE* női magazin esetében). Azt találtam, hogy a feminizmusra nyíltan reflektáló újságírás, bár többször is használ az antifeminista megnyilvánulásokból ismerős fogalmakat („nemek összemosása”), a feminista hagyományokat alapvetően nem tagadja meg, és a célkitűzés pozitív: ezzel az újrapozicionált és újrangszerelt „új” feminizmussal szélesebb tömegeket, a témával szemben szkeptikusokat is el akarnak elérni.

Írásom második felében azt a három korcsoportot (20-as, 30-as és 40-es éveikben lévő nők) kiemelten magába foglaló mintán végzett kutatásaimat mutattam be, mely az *ELLE* célközönsége is, és akiknek a feminizmushoz, a feministákhoz, feministasághoz való viszonyára voltam kíváncsi. Bár a vélemények igen változatosak voltak, általános tendenciaként fogalmazható meg, hogy a feminizmussal szembeni ellenérzések kisebbek voltak, mint feministákkal szembeniek, és azok, akik személyesen is ismertek feministákat, e szempontból még toleránsabbnak bizonyultak. Mivel a mintát elsősorban az igen magas végzettségű nők alkották, akik közül többen gendertudományokat is hallgattak főiskolai-egyetemi éveik alatt, úgy gondolom, hogy a gendertémákra érzékeny(tett)eb nők viszonyulásáról is sikerült némi képet kapnunk. Ez a kép azt mutatja, hogy a feminizmust a nők e korcsoportjai viszonylag hasonlóan látják, méghozzá elsősorban a negatívumok (agresszió,

szélsőségesség, férfigyűlölet) mentén. Ha a vizsgálatok eredményeit összevetjük, elmondható, hogy az *ELLE* „új” feminizmushoz társított hívószavai közül több is („nyitottság”, „elfogadás”, „sokszínűség”) megegyezik a kérdőíves vizsgálat elemzése során talált vágyott feminizmus- és feministakép kulcsfogalmaival.

Felhasznált irodalom

- Antoni Rita. 2015. „A magyarországi feminista megmozdulások története.” In: Bolemant Lilla – Szapu Marianna (szerk.) *Bevezetés a gendertanulmányokba*. Pozsony – Nyitra: Phoenix Polgári Társulás, 37–69.
- Barát Erzsébet – Pataki Kinga – Pócs Kata Kinga. 2004. [„Gyűlölködni szabad \(?\)”](#). *Médiakutató* 2004 (1).
- Csabai Márta. 2002. A test felöltöztetése. A szépség, a divat és az önmegjelenítés összefüggései. In: Csabai Márta – Erős Ferenc (szerk.) *Test-beszédek. Köznapis és tudományos diskurzusok a testről*. Budapest: Új Mandátum, 84–119.
- Dér Csilla Ilona. 2009. „Ki a/mi a *feminista*? – sztereotípiák az internetes vitafórumok résztvevőinek körében.” In: Baráth Erzsébet – Sándor Klára (szerk.) *A nő és a női(es)ség sztereotípiái* (Nyelv, ideológia, média 2.). Szeged: SZTE Könyvtártudományi Tanszék, 175–196.
- Dér Csilla Ilona. 2011. [„A hazai antifeminista könyvek nő- és feministaképeről.”](#) *TNTeF* 1:1, 155–179.
- Hannam, June. 2007. *Feminism*. Harlow: PEARSON – Longman.
- Hudy Róbert. 2016. [„Nem minden férfi követ el nemi erőszakot”](#). Feminista témák a WomenAgainstFeminism kampányban. *TNTeF* 6:1, 94–111.
- Huszár Ágnes. 2012. [„A magyar nyelven megjelenő női lapok emberképe.”](#) *TNTeF* 2:2, 46–54.
- Liptai Lívía. 2015. „Startup feminizmus.” *ELLE* 2015, 66–68.
- Liptai Lívía. 2016. „#WEAREWOMEN.” *ELLE* 2016. április, 18–19.
- Magyari-Vincze Enikő. 2006. [„Feminizmusok sokfélesége és egysége.”](#) In: Uő.: *Feminista antropológia – elvek és gyakorlatok között*. Kolozsvár: Desire, 19–27.

- Margit Patrícia. 2004. A nők reprezentációja. Médiakutató 2002 (3).
http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_03_osz/06_a_nok_reprezentacioja
- Murinkó Lívia. 2014. Gyermekgondozási munkamegosztás és a nemi szerepek megítélése. In Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában – Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére*. KSH Népeségtudomány Kutatóintézet, Budapest, 177–216.
- Paoletti, Jo B. 2015. *Sex and unisex. Fashion, feminism, and the sexual revolution*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Schleicher Nóra. 2012. Feminizmus(ok) és demokráciá(k). *TNTeF* 2:3, 64–82.
<http://tntefjournal.hu/vol2/iss3/schleicher.pdf>
- Szabó Mónika. 2015. „Nem vagyok feminista, de...” – az „f betűs szó” felvállalása. *TNTeF* 5:1, 55–69.
<http://tntefjournal.hu/vol5/iss1/szabo.pdf>
- Szapu Marianna. 2015. A feminizmus és a nőmozgalom rövid története. In: Bolemant Lilla – Szapu Marianna (szerk.): *Bevezetés a gendertanulmányokba*. Pozsony – Nyitra: Phoenix Polgári Társulás, 21–36.
- Tóth Olga. 2007. Nőnek lenni – társadalmi nem (gender) az egyenlőtlenségek rendszerében. *Magyar Tudomány* 168 (12), 1590.
- Wolf, Naomi. 1999. *A szépség kultusza*. Debrecen: Csokonai Kiadó.